

Existeix una relació entre el disseny dels espais, la construcció social del gènere i l'educació espacial diferenciada que reben nens i nenes. Als espais de joc de les escoles es reproduïen rols de gènere tradicionalment associats a la feminitat i a la masculinitat i existeixen fenòmens d'exclusió i menysvaloració per motiu de gènere, basats en els estereotips sexuals i en la jerarquia gèneres.

Les qualitats dels espais influeixen en l'ús diferenciat que nenes i nens en fan dels mateixos. Al seu torn, l'educació de gènere que reben reforça la segregació sexual en el seu ús i condiona l'apropiació dels espais. A la infància és quan es consolida la identitat de gènere de les persones, que és reflexa en actituds i conductes i en les expectatives socials sobre elles i ells. L'escola mixta, com espai educatiu on les nenes i els nens tenen accés als mateixos continguts pedagògics, el mateix personal docent i els mateixos materials didàctics, pot causar un efecte d'igualtat que, en realitat, té un efecte pervers: contribueix a camuflar les formes reals de discriminació socioeconòmica, ètnica i sexual que els sistemes educatius no reconeixen institucionalment. La desigualtat real encoberta facilita una interiorització de la mateixa que la torna "normal" i acceptable.

El pati de l'escola és on més es visibilitzen les desigualtats de gènere, ja que el professorat acostuma a intervenir menys que a les aules i les normes són menys rígides, donant lloc a una imposició de rols socials i culturals i detectant-se més fàcilment les possibles situacions de desequilibri, jerarquia i violència. Com es recull a diferents estudis, els nens solen ocupar els espais centrals del pati i tenen papers actius en el joc, ocupant l'espai de forma dinàmica. Les nenes solen ocupar racons i espais perifèrics, mostrant actituds més passives i estàtiques. Aquests patrons, que s'aprenen al pati de l'escola, condicionen les formes de posicionar-se i relacionar-se a l'espai i es reproduïen en actituds i conductes als espais públics urbans.

Però, quin és l'origen d'aquestes diferències? Els espais gestionen la identitat personal, establint la frontera espacial i psicològica entre jo i els altres, ja sigui aquest jo individual o col·lectiu. Segons Leslie Kanés Weisman (1994), els "guanyadors" a la societat són aquells "capaços de conquerir l'espai, envair i adquirir el dels altres i defensar el propi". Però no totes les criatures que creixen en una societat patriarcal aprenen les mateixes lliçons territorials. Els nens petits són socialitzats per convertir-se en els homes que han de continuar salvaguardant la supremacia masculina. Les nenes petites són socialitzades per convertir-se en les dones que els donaran suport. Els nens són educats en la nostra societat per ser espacialment dominants. Els animem a que siguin aventurers, a que descobreixin i explorin el seu entorn. Aprenen com reclamar més espai a través de la seva postura corporal, de l'assertivitat verbal, etc. Les nenes són educades per esperar i acceptar limitacions espacials. Des de la infància la seva franja espacial està restringida als "protegits" i homogenis voltants de la casa i el veïnat proper. Són educades per ocupar però no per controlar l'espai. Aprenen a mantenir les seves fronteres espacials permeables i a tolerar freqüents irrupcions.

Per evitar i prevenir la reproducció d'aquestes desigualtats des de la infància és necessària la generació col·lectiva de criteris de disseny i gestió espacial amb una perspectiva paritària. Per a això, és necessari realitzar una anàlisi prèvia per conèixer quines particularitats de l'espai reproduïxen les desigualtats i quines ens ajudaran a evitar-les. La participació de totes les persones implicades (educadores i educadors, nenes i nens i famílies) en el procés d'anàlisi és imprescindible. Es tracta d'un procés social i polític que va més enllà de l'espai concret en el que es treballa i en el que alumnat i professorat han de prendre consciència sobre les desigualtats de gènere en l'ús dels espais i reflexionar sobre el seu paper com a agents actius per evitar-les i prevenir-les. Des del col·lectiu Equal Saree hem realitzat un projecte pilot d'anàlisi i intervenció d'igualtat de gènere a l'escola Joan Solans de Granollers (Barcelona). Per a l'anàlisi s'han utilitzat tècniques diverses que han facilitat la participació de totes les persones: observacions participants, debats i entrevistes, qüestionaris, activitats de dibuix i una activitat de teatre. A partir d'aquestes activitats hem pogut comprovar la influència de l'educació espacial diferenciada per gènere en l'ús i en l'ocupació i la dominació territorial del pati. Aquesta educació es transmet a través d'estereotips i valors socials sexistes presents en els discursos del professorat. També hem vist com determinades qualitats dels espais poden potenciar o evitar aquestes desigualtats.

Els espais diversos i flexibles afavoreixen un ús i un repartiment més igualitari així com el desenvolupament d'unes activitats menys estereotipades i menys segregades per gènere. Per exemple, seria recomanable evitar els espais que s'identifiquen simbòlicament amb el rol masculí o femení eliminant línies o geometries associades a un joc o esport concret i potenciar el disseny d'espais rics que comptin amb elements variats: geometries diverses, diferents nivells i alçades, incloure textures i colors variats, integrar àrees recollides i zones cobertes, etc. El confort és una qualitat dels espais que s'ha de tenir en compte per dissenyar amb perspectiva de gènere ja que és una qualitat important per al benestar de les persones i relacionada amb els valors de cura. Per aconseguir un bon grau de confort hem de tenir en compte factors com l'assolellament i les zones d'ombra de tot l'any per distribuir les diferents àrees del pati en funció de les activitats que s'hi desenvoluparan. També s'han de treballar els límits de les àrees d'activitats d'alta intensitat física (carreres, jocs amb pilota) per protegir i evitar la invasió dels espais adjacents. Una representativitat real i simbòlica igualitària de totes les persones en la seva diversitat fomenta valors i conductes no sexistes que es reflecteixen en l'ús de l'espai. Tenir-ho en compte és necessari per eradicar els valors sexistes de l'alumnat i el professorat que tenen un gran impacte en la jerarquia i les desigualtats que es donen al pati. La introducció d'elements multifuncionals i neutres a l'espai d'esbarjo com per exemple els cercols, les cordes, les rodes o els guixos permeten l'aparició de noves dinàmiques de joc. També és recomanable prioritzar els elements naturals de formes, olors i colors diferents. A l'hora de decidir quins

elements d'ús específic introduir, tenir en compte que aquests satisfacin els desitjos dels diferents nens i nenes i que potenciïn diferents tipus d'activitat: joc motriu de diferents intensitats i joc simbòlic. Per últim, una gestió no sexista per part del professorat és imprescindible per a un ús igualitari de l'espai de joc. L'esbarjo és un espai educatiu i, precisament per ser on els nens i les nenes tenen més llibertat, és on aprenen a organitzar-se i a conviure. Per això és important una gestió activa del professorat que, sense ser autoritària, introdueixi valors inclusius i potenciï un ús igualitari de l'espai.

L'espai és un factor clau en la generació de les desigualtats de gènere i com a arquitectes tenim la responsabilitat social de dissenyar amb criteris inclusius i l'oportunitat de potenciar canvis cap a la igualtat.